

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.17>**І. Шумейко,**

доктор філософії за спеціальністю 081 Право

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКЕ Є ПІДСТАВОЮ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність проблеми. Найменш систематизованим видом юридичної відповідальності в Україні є фінансова відповідальність. У неї немає єдиного кодифікованого акта чи принаймні акта, який би встановлював загальні положення для всієї фінансової відповідальності. Численні закони (яких наразі налічується 65), які встановлюють фінансову відповідальність, як правило, не визначають кожну ознаку складу правопорушення. Тим паче в Україні немає нормативно-правового акта, в якому були б зазначені загальні ознаки правопорушення, яке тягне за собою фінансову відповідальність. Втім, питання визначення таких загальних ознак має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже саме від наявності чи відсутності складу правопорушення залежить правомірність рішення про застосування фінансової відповідальності. З огляду на це, вбачається за доцільне провести наукове дослідження, в ході якого визначити загальнотеоретичну характеристику складу правопорушення, яке є підставою для застосування цього виду відповідальності. Йдеться про визначення суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта та об'єктивної сторони правопорушення, включно з обов'язковими та факультативними ознаками елементів складу правопорушення. Тому обрана тема наукового дослідження потребує опрацювання та є актуальною.

Метою статті є визначити загальні ознаки кожного з елементів складу правопорушення, яке є підста-

вою для застосування фінансової відповідальності в Україні.

Підґрунтям дослідження стануть існуючі наукові роботи і законодавство. Почнемо з аналізу теоретико-правових досліджень з питань складу правопорушення. Зокрема А. Штанько у своєму дослідженні обґрунтовує точку зору про те, що поняття «склад правопорушення» доцільно використовувати не лише в теорії права, а й у всіх галузевих юридичних науках, у яких визначається підстава притягнення до юридичної відповідальності відповідного виду [1, с. 12]. Виходячи з цієї точки зору, вживання поняття «склад правопорушення» в контексті фінансової відповідальності є виправданим. Також А. Штанько зазначає, що правопорушення у кримінальному й адміністративному праві, як правило, мають класичний склад – чотирихелементну структуру. Натомість дослідження складів різних видів правопорушень за галузевою ознакою доводить, що значна кількість правопорушень (проступків) можуть мати двохелементну або трьохелементну структуру складу: об'єкт, об'єктивну сторону або об'єкт, об'єктивну сторону та суб'єкт, що характерно для галузей цивілістичного спрямування [1, с. 12]. Враховуючи те, що фінансова відповідальність врегульована нормами адміністративного права, то досліджувати склад правопорушення в цьому виді юридичної відповідальності необхідно виходячи зі стандартної чотирихелементної структури.

Л. Каленіченко слушно зауважує, що для того, щоб юридична відповідальність була можливою, в ознаках вчиненого протиправного діяння *мають міститися ознаки складу правопорушення*, закріпленого тією чи іншою статтею нормативно-правового акта; тобто скоєння правопорушення (*наявність складу правопорушення у протиправних діях або бездіяльності, фактична підстава*), та наявність норми права, що прямо передбачає склад правопорушення (нормативно-правова підстава), є обставинами, які роблять юридичну відповідальність можливою [2, с. 22].

Узагальнюючи існуючі визначення складу правопорушення, В. Комлик вказує, що більшість сучасних науковців-теоретиків під складом правопорушення розуміє сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, наявність яких дозволяє кваліфікувати діяння особи як протиправне. Вчений вводить в обіг дефініцію «складу правопорушення у публічно-правових галузях» як систему об'єктивних та суб'єктивних ознак, зафіксованих у нормах, предметом регулювання яких є реалізація публічних інтересів за допомогою переважно імперативного методу регулювання. Дослідник також справедливо наголошує на необхідності теоретичного розширення ознак суб'єкта правопорушення шляхом додаткового наділення його ознаками, які характеризують не тільки фізичну особу, але й юридичну особу як елемент складу правопорушення у галузях і публічного, і приватного права [3, с. 12–14].

Окремі аспекти загальнотеоретичної характеристики складу правопорушення в публічно-правовій сфері вже були предметом наукового дослідження. Зокрема О. Белікова зосередила увагу на дослідженні вини юридичної особи як ознаки суб'єктивної сторони складу правопорушення. У своїй статті О. Белікова приходить до висновку, що вина юридичної особи включає об'єктивний

і суб'єктивний критерії: об'єктивна вина – це вина організації з точки зору державного органу, що призначає адміністративне покарання залежно від характеру конкретних дій або бездіяльності юридичної особи, що порушують встановлені правила поведінки; суб'єктивна вина – це відношення організації в особі її колективу, адміністрації, посадових осіб до протиправного діяння [4, с. 27].

Результати деяких наукових досліджень у сфері фінансової відповідальності (де вона розглядалася лише в межах податкового права) вже були імплементовані в законодавство. Так, М. Трипольська у своїй статті в 2014 році вказувала, що потребує нормативного закріплення головна ознака суб'єктивної сторони складу податкового правопорушення – вина, адже за її відсутності, як і інших факультативних ознак, суб'єктивна сторона повністю виключається зі складу податкового правопорушення, *що є неприпустимим для складів правопорушень публічного права* [5, с. 59]. Згодом, Законом України від 16 січня 2020 року № 466-IX в ст. 112 Податкового кодексу України були запроваджені норми щодо встановлення вини платника податків. Втім, оскільки фінансова відповідальність наразі не обмежується податковим правом, наведені вище висновки вченої про неприпустимість виключення суб'єктивної сторони зі складів публічно-правових правопорушень – залишаються актуальними та потребують впровадження в інше законодавство про фінансову відповідальність.

Далі перейдемо до дослідження окремих елементів складу правопорушення, яке тягне за собою фінансову відповідальність, і почнемо з **суб'єкта правопорушення**. Відомо, що більшість норм про фінансову відповідальність передбачають наявність у суб'єкта правопорушення спеціального статусу, пов'язаного із провадженням ним певної систематичної

економічної діяльності (господарської або незалежної професійної).

Притягнення до фінансової відповідальності фізичних осіб без будь-якого спеціального статусу є винятком з правила та обмежується нормами Податкового кодексу України (в частині відповідальності у сфері справляння податку на доходи фізичних осіб, податку на майно та військового збору), ст. 96 Закону України «Про адміністративну процедуру» (в частині накладення грошового стягнення на фізичних осіб за невиконання адміністративного акта), ст. 74 Закону України «Про внутрішній водний транспорт» (в частині накладення штрафів на судновласників, які є фізичними особами), ст. 101 Закону України «Про медіа» (в частині накладення штрафів на фізичних осіб, які є суб'єктами у сфері медіа), ст.ст. 24-1 і 27 Закону України «Про рекламу» (в частині накладення штрафів на рекламодавців, які є фізичними особами) і ст. 121 Закону України «Про страхування» (в частині накладення штрафів на фізичних осіб – власників істотної участі у страховику).

Аналіз законодавчих актів, які встановлюють підставу фінансової відповідальності, дозволяє дійти висновку про те, що законодавець визначає таких суб'єктів правопорушень, за які настає фінансова відповідальність: *юридичні та фізичні особи, які використовують найману працю* (ч. 2 ст. 265 КЗпП України, ст. 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» і ст. 43 Закону України «Про охорону праці»), *роботодавці* (ст. 8 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», ст. 38 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»), *платники єдиного внеску* (ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»), *перевізники* (ст. 60

Закону України «Про автомобільний транспорт» і ст. 1 Закону України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»), *уповноважені установи* (ст. 14 Закону України «Про валюту і валютні операції»), *розповсюджувачі видавничої продукції* (ст. 28-1 Закону України «Про видавничу справу»), *юридичні особи* (ст. 21 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України», ст. 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» і ст. 13-1 Закону України «Про обіг векселів в Україні»), *суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи* (ст. 15 Закону України «Про виноград та виноградне вино»), *юридичні особи та фізичні особи – підприємці* (ст. 1 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин»), *замовники будівництва* (ст. 8 Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому»), *організатори гастрольних заходів* (ст. 10 Закону України «Про гастрольні заходи в Україні»), *оператори ринку* (ст. 25 Закону України «Про географічні зазначення спиртних напоїв», ст. 51 Закону України «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів» і ст. 25 Закону України «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною»), *організатори азартних ігор* (ст. 58 Закону

України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»), *суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів – юридичні особи* (ст. 25 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»), *особи, які ввели продукцію в обіг, та розповсюджувачі* (ст. 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»), *виробники та розповсюджувачі* (ст. 15 Закону України «Про загальну безпечність нехарчової продукції»), *суб'єкти, які організують або проводять на території України ігри, що відповідають визначенню лотереї* (ст. 14 Закону України «Про державні лотереї в Україні»), *суб'єкти діяльності у сфері використання ядерної енергії* (ст. 17-1 Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»), *постачальники електронних комунікаційних послуг* (ст. 126 Закону України «Про електронні комунікації»), *оператори систем передачі та систем розподілу* (ст. 20 Закону України «Про енергетичну ефективність»), *банки* (ст. 106 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і ст. 33 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»), *суб'єкти первинного фінансового моніторингу* (ст. 32 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»), *об'єднання* (ст. 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції»), *кредитні спілки* (ст. 46 Закону України «Про кредитні спілки»), *бюро кредитних історій* (ст. 16 Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій»), *оператори, органи сертифікації та особи, які реалізують продукцію* (ст. 40 Закону

України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»), *суб'єкти забезпечення громадського порядку та громадської безпеки* (ст. 20 Закону України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів»), *надавачі платіжних послуг* (ст. 84 Закону України «Про платіжні послуги»), *суб'єкти природних монополій* (ст. 17 Закону України «Про природні монополії»), *учасники ринку* (ст. 77 Закону України «Про ринок електричної енергії»), *суб'єкти ринку природного газу* (ст. 59 Закону України «Про ринок природного газу»), *надавачі фінансових та/або супровідних послуг* (ст. 28 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»), *суб'єкти господарювання* (17 Законів України, які встановлюють фінансову відповідальність).

Незважаючи на наведене вище різноманіття термінів, якими позначені суб'єкти правопорушень, більша частина цих термінів охоплюється поняттям «суб'єкт господарювання». У відповідності до ч. 2 ст. 55 Господарського кодексу України, суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [6].

Таким чином, суб'єктами правопорушень, за які настає фінансова відповідальність, в переважній більшості є суб'єкти господарювання – юридичні особи та фізичні особи – підпри-

емці; в окремих випадках суб'єктами визнаються фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність (в тому числі ті, які використовують найману працю), а також фізичні особи без спеціального правового статусу (в основному – як платники податків). Крім того, у галузі захисту економічної конкуренції особливим суб'єктом правопорушення є об'єднання юридичних та (або) фізичних осіб, у тому числі об'єднання підприємств (ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції») [7].

Здатність нести фінансову відповідальність настає:

1) у юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – з моменту державної реєстрації;

2) у фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність – з моменту одержання права на провадження такої діяльності;

3) у інших фізичних осіб – з настанням повноліття, за умови, що фізична особа не визнана недієздатною.

При цьому, якщо фізична особа вчинила правопорушення, маючи спеціальний статус, а потім (на момент накладення на неї заходів фінансової відповідальності), цей спеціальний статус було припинено (наприклад, зареєстровано припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця), то ця обставина не може бути перешкодою для застосування фінансової відповідальності, оскільки суб'єктом є передусім *фізична особа*, а наявність у неї спеціального статусу має значення саме на момент вчинення правопорушення.

Водночас, на думку автора, якщо після вчинення правопорушення, однак до застосування заходів фінансової відповідальності, фізична особа перестала усвідомлювати значення своїх дій та / або керувати ними, це виключає застосування заходів фінансової відповідальності, оскільки такі заходи не будуть спрямовані на реалізацію будь-якої з функцій відповідальності.

У разі смерті фізичної особи, яка вчинила правопорушення, однак на яку не було накладено фінансову санкцію, накладення такої на її спадкоємців є неможливим, оскільки це порушить приписи ч. 2 ст. 61 Конституції України про індивідуальний характер юридичної відповідальності. Питання про те, чи переходять у спадщину зобов'язання по сплаті вже застосованих, але ще не погашених фінансових санкцій, має досліджуватися вченими-цивілістами.

Важливим є те, що фінансова відповідальність не застосовується до *посадових осіб юридичних осіб*, оскільки суб'єктом правопорушення (в цілях застосування фінансової відповідальності) є юридична особа. Посадові особи юридичних осіб можуть притягатися до інших видів публічно-правової відповідальності – адміністративної чи кримінальної.

Дискусійним залишається питання правонаступництва в разі реорганізації або ліквідації юридичної особи – суб'єкта фінансової відповідальності. Логічним буде припустити, що в разі, якщо юридична особа, яка вчинила правопорушення, *реорганізувалась*, то заходи фінансової відповідальності можуть бути покладені: в разі злиття, приєднання або перетворення – на правонаступника в повному обсязі, в разі виділу або поділу – сумарно в сумі фінансової санкції, яка мала б бути покладена на одну юридичну особу, із розподілом цієї суми пропорційно до суми активів, які були розподілені внаслідок виділу чи поділу.

В свою чергу, оскільки в разі *ліквідації* юридичної особи, у випадку відсутності заявлених кредиторських вимог, вони вважаються погашеними, отже – покладення фінансової відповідальності на засновників юридичної особи, що вчинила правопорушення і була ліквідована, є неможливим. Підтвердженням цього висновку може слугувати норма п. 5 ч. 13 ст. 66 Закону України «Про державний контроль за дотриманням зако-

нодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» і норма п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень». Винятком є спеціальна норма ч. 16 ст. 56 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Переходячи до **суб'єктивної сторони** правопорушення, відзначимо, що як відомо, вона характеризується внутрішнім ставленням суб'єкта до вчиненого ним діяння. І якщо визначення понять «вина», «мотив», «мета» для фізичних осіб є загальновідомим, то для юридичних осіб, зі зрозумілих причин, надання дефініції цим визначенням є утрудненим; тому ознаки суб'єктивної сторони правопорушення, вчиненого юридичною особою, слід визначати виходячи з внутрішнього ставлення уповноваженої посадової особи такої юридичної особи (її керівника) до вчиненого юридичною особою діяння.

Аналіз законодавства України про фінансову відповідальність дозволяє стверджувати, що термін «вина» та похідні від нього в цих законах переважно не застосовується. Але це означає лише те, що питання вини є неврегульованим належним чином, і зовсім не означає можливості притягнення до фінансової відповідальності за відсутності вини. На думку автора, вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони правопорушення, за яке настає фінансова відповідальність; особа не може нести відповідальність за подію, яка має випадковий, незалежний від волі особи, характер.

В окремих законодавчих актах все ж таки існують згадки про вину: так, згідно з ч. 5 ст. 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», *ступінь вини особи* визначено як обставина, яка враховується при визначенні розміру штрафу [8]. Також

в законодавчих актах можна зустріти терміни, які вказують на конкретну форму вини: так, в ч. 4 ст. 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлена фінансова відповідальність за внесення *завідомо неправдивих* відомостей про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи або про його відсутність [9], що свідчить про те, що це правопорушення може вчинятися лише з умисною формою вини. У ст.ст. 24, 25 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» передбачена фінансова відповідальність за *навмисне приховання* відомостей, які мають значення для вирішення питання про надання дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката [10], що також вказує саме на умисну форму вини.

Водночас, не всі правопорушення, за які настає фінансова відповідальність, характеризуються саме умисною формою вини. Значна частина правопорушень може бути вчинена як умисно, так і з необережності. Такими порушеннями можуть бути, наприклад, несвоєчасне подання звітності або несвоєчасна сплата податків, зборів чи несвоєчасна виплата заробітної плати: ці діяння можуть бути вчинені як з умислом, так і з необережності – якщо суб'єкт легковажно поставився до обчислення строків вчинення певних дій та легковажно вважав, що ці строки ним не пропущені. В цих умовах конкретна форма вини не має значення для наявності складу правопорушення, проте, в разі наявності дискреції щодо вибору розміру стягнення, форма вини може бути врахована при призначенні стягнення.

Серед всього масиву законодавства про фінансову відповідальність лише податкове законодавство докладно визначає поняття і критерії встанов-

лення вини. Так, згідно з п. 112.2 ст. 112 Податкового кодексу України, особа вважається винною у вчиненні правопорушення, якщо буде встановлено, що вона *мала можливість* для дотримання правил та норм, за порушення яких цим Кодексом передбачена відповідальність, проте *не вжила достатніх заходів* щодо їх дотримання. Вжиті платником податків заходи щодо дотримання правил та норм податкового законодавства вважаються достатніми, якщо контролюючий орган не доведе, що, вчиняючи певні дії або допускаючи бездіяльність, за які передбачена відповідальність, платник податків діяв *нерозумно, недобросовісно та без належної обачності* [11]. Отже, критеріями наявності вини у вчиненні порушення податкового законодавства є одночасно: 1) можливість дотримання норм; 2) вжиття достатніх заходів для їх дотримання. При цьому критеріями вжиття достатніх заходів є дотримання принципів розумності, добросовісності та належної обачності.

Слід також зважити на те, що значна кількість заходів фінансової відповідальності, в силу прямої вказівки в законах, підпадає під визначення адміністративно-господарських санкцій. Щодо них нормою ч. 2 ст. 218 Господарського кодексу України визначено, що учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним *вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення* [6]. Виходячи з цієї норми, критерії наявності вини (в цілях застосування адміністративно-господарських санкцій) є такими: 1) можливість учасника господарських відносин вжити заходів для недопущення правопорушення; 2) вжиття ним усіх таких заходів.

В той же час, ні норма з п. 112.2 ст. 112 Податкового кодексу України, ні норма ч. 2 ст. 218 Господарського кодексу України – не дають відповіді на питання, чи має значення внутрішнє ставлення суб'єкта правопорушення до вчиненого ним діяння (та його наслідків, якщо такі настали). На думку автора, для з'ясування наявності вини (у фінансовій відповідальності) слід, перш за все, надати позитивну відповідь на питання, *чи було і чи могло бути відомо* суб'єкту – фізичній особі чи уповноваженій посадовій особі суб'єкта – юридичної особи *про настання обставин, з якими закон пов'язує виникнення обов'язку, за невиконання якого настає фінансова відповідальність?*

Наприклад, якщо йдеться про донарахування податкових зобов'язань у разі, якщо платник податків включив у свої витрати суму коштів на придбання товару у контрагента, щодо якого є інформація про наявність ознак фіктивності чи ризиковості – в цих обставинах слід встановити, чи могло бути відомо такому платнику податків про ці ознаки та чи мав він можливість виходячи з такої інформації спланувати свою поведінку. Адже якщо податковий орган ґрунтує свої доводи про фіктивність лише на підставі інформації з закритих баз даних – це унеможлиблює отримання платником податків такої інформації, а отже – не дає йому можливість визначити модель своєї поведінки.

При цьому, необхідність доведення *обізнаності про факти* не означає необхідності доведення *обізнаності про законодавство*, оскільки в Україні діє презумпція знання законів. Наприклад, вважається, що особи, які повинні подати певну інформацію, звітність чи документи у передбачений законом строк, є обізнаними про такий строк.

І вже коли з'ясовано, що суб'єкт правопорушення володів (чи за всіма

обставинами мав володіти) інформацією про факти, з якими пов'язується його поведінка, – слід ставити питання про те, чи міг він вжити заходів задля недопущення правопорушення та чи вжив він такі заходи. Наприклад, якщо своєчасному поданню звітності перешкоджав збій системи, яка приймає звітність, і не було іншого способу її подати, – це свідчить про відсутність суб'єктивної сторони правопорушення.

Крім того, в тих випадках, коли прямо чи опосередковано норма законодавства вказує на умисну форму вини, правопорушення вважається вчиненим лише тоді, коли особа усвідомлювала протиправний характер своїх дій чи бездіяльності, а якщо ці дії чи бездіяльність спричинили наслідки – то передбачала і бажала (або свідомо припускала) настання таких наслідків (що відповідає загальноприйнятому визначенню умислу).

Що стосується інших ознак суб'єктивної сторони (мета, мотив діяння), то вони характерні саме для умисної форми вини, тоді як значна частина правопорушень, які тягнуть за собою фінансову відповідальність, можуть вчинятися і з необережною формою вини. Аналіз законодавства про фінансову відповідальність не виявив норм, в яких би конкретизувалися мотив і мета діяння. Нагадаємо, що фінансова відповідальність реалізується в позасудовий спосіб, а тому покладення на суб'єкта публічного адміністрування, який притягує до фінансової відповідальності, повноважень з'ясовувати мету і мотиви діяння – призвело б до невиправдано широких меж дискреції в оцінці суб'єктивної сторони правопорушення. Тому відсутність у законодавчих актах цього виду відповідальності вимог щодо мети і мотиву діяння є виправданою.

Що стосується загального **об'єкту** правопорушення, за вчинення якого настає фінансова відповідальність, то ним є суспільні відносини, охоронювані нормами публічного права. Родо-

вий об'єкт правопорушення визначається залежно від конкретного виду суспільних відносин, а безпосередній – залежно від обставин конкретного правопорушення. Системний аналіз законодавства про фінансову відповідальність дає підстави вважати, що родовими об'єктами цих правопорушень можуть бути суспільні відносини у сферах:

- справляння податків і зборів;
- розрахункових операцій;
- обігу векселів;
- праці, охорони праці і зайнятості населення;
- загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- соціального захисту;
- мовної політики;
- адміністративних процедур і реєстраційного провадження;
- валютних операцій;
- конкуренції та природних монополій;

– реклами;

– ціноутворення;

– захисту інтелектуальної власності;

– захисту довкілля;

– фінансового моніторингу;

– дотримання правил провадження окремих видів господарської діяльності. Останній наведений вище родовий об'єкт є найбільш поширеним за кількістю складів правопорушень, та може бути поділений на видові об'єкти залежно від конкретного виду господарської діяльності.

Об'єктивна сторона правопорушення, з-поміж інших елементів складу правопорушення, найменше піддається узагальненню та має бути предметом поглибленого дослідження в розрізі окремих родових об'єктів шляхом аналізу нормативних актів, присвячених кожному конкретному об'єкту. Загальною закономірністю є те, що у фінансовій відповідальності, як і в будь-якій юридичній відповідальності, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони завжди виступає протиправне діяння у формі дії чи бездіяльності.

При цьому, наявність таких елементів як суспільно-шкідливі наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між діянням і його наслідками залежить від того, чи є склад правопорушення формальним, чи матеріальним. У фінансовій відповідальності існують як формальні, так і матеріальні склади правопорушень, проте формальні склади переважають за кількістю. Прикладом формального складу є надання недостовірної інформації виробнику реклами, необхідної для виробництва реклами (ч. 2 ст. 27 Закону України «Про рекламу») [12]. Прикладом матеріального складу можна назвати недотримання умов зберігання продукції, яка розповсюджується, *якщо внаслідок цього продукція стала небезпечною та/або такою, що не відповідає встановленим вимогам* (ч. 3 ст. 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції») [8].

В окремих випадках обов'язкове значення для кваліфікації має місце вчинення правопорушення. Прикладом є склади правопорушень, передбачені Законом України «Про виключну (морську) економічну зону України», які можуть вчинятися лише в межах такої зони. Щодо часу вчинення правопорушення, то він підлягає обов'язковому з'ясуванню для визначення того, чи було це діяння правопорушенням на момент його вчинення, а також чи минув строк притягнення до відповідальності (якщо такий строк встановлено).

Висновки:

1. Визначено, що суб'єктами правопорушень, за які настає фінансова відповідальність, в переважній більшості є суб'єкти господарювання – юридичні особи та фізичні особи – підприємці. В окремих випадках суб'єктами визнаються фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність. З 65 законів, які встановлюють фінансову відповідальність, лише 6 містять склади правопорушень, суб'єктом яких може

виступати фізична особа без будь-якого спеціального правового статусу. У сфері економічної конкуренції суб'єктом правопорушення є також об'єднання юридичних та (або) фізичних осіб. Фінансова відповідальність не застосовується до посадових осіб юридичних осіб.

2. Обґрунтовано, що вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони досліджуваних правопорушень. Її наявність залежить від обізнаності суб'єкта про настання обставин, з якими закон пов'язує виникнення обов'язку, за невиконання якого настає фінансова відповідальність; йдеться саме про фактичні обставини, а не про норми закону. Вина виключається, якщо суб'єкт був позбавлений об'єктивної можливості вжити заходів задля недопущення правопорушення, або якщо він вжив всіх залежних від нього заходів. Форма вини має значення для кваліфікації діяння в тому разі, якщо прямо чи опосередковано норма законодавства вказує на умисну форму вини. Значна частина досліджуваних правопорушень може вчинятися як з умислом, так і з необережності.

3. З'ясовано, що загальним об'єктом досліджуваних правопорушень є суспільні відносини, охоронювані нормами публічного права. Родовими об'єктами є суспільні відносини у сферах справляння податків і зборів, розрахункових операцій, обігу векселів, праці, охорони праці і зайнятості населення, загальнообов'язкового державного соціального страхування, соціального захисту, мовної політики, адміністративних процедур і реєстраційного провадження, валютних операцій, конкуренції та природних монополій, реклами, ціноутворення, захисту інтелектуальної власності, захисту довкілля, фінансового моніторингу, дотримання правил провадження окремих видів господарської діяльності.

4. Встановлено, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони дослі-

джуваних правопорушень є проти-правне діяння (дія або бездіяльність). Переважна більшість складів правопорушень є формальними, проте існують матеріальні склади: для них обов'язковими ознаками є також суспільно шкідливі наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між діянням і його наслідками. В окремих випадках значення для кваліфікації має також місце вчинення правопорушення.

Стаття присвячена визначенню загальних ознак кожного з елементів складу правопорушення, яке є підставою для застосування фінансової відповідальності в Україні. Суб'єктами правопорушень, за які настає фінансова відповідальність, в переважній більшості є суб'єкти господарювання – юридичні особи та фізичні особи – підприємці. З 65 законів, які встановлюють фінансову відповідальність, лише 6 містять склади правопорушень, суб'єктом яких може виступати фізична особа без будь-якого спеціального правового статусу. Фінансова відповідальність не застосовується до посадових осіб юридичних осіб. Вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони досліджуваних правопорушень. Наявність вини залежить від обізнаності суб'єкта про настання обставин, з якими закон пов'язує виникнення обов'язку, за невиконання якого настає фінансова відповідальність. Вина виключається, якщо суб'єкт був позбавлений об'єктивної можливості вжити заходів задля недопущення правопорушення, або якщо він вжив всіх залежних від нього заходів. Значна частина досліджуваних правопорушень може вчинятися як з умислом, так і з необережності. Загальним об'єктом цих правопорушень є суспільні відносини, охоронювані нормами публічного права. Встановлено 16 груп суспільних відносин, які є родовими об'єктами

цих правопорушень. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони правопорушень є протиправне діяння (дія або бездіяльність). Переважна більшість складів правопорушень є формальними, проте існують матеріальні склади. В окремих випадках значення для кваліфікації має також місце вчинення правопорушення.

Ключові слова: адміністративно-господарські санкції, вина, об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона, склад правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона, фінансова відповідальність.

Shumeiko I. General theoretical characteristics of corpus delicti that is the basis for financial liability

The article is devoted to the definition of general features of each of the elements of the composition of the offense, which is the basis for the application of financial responsibility in Ukraine. The subjects of offenses for which financial responsibility arises are, in the vast majority, business entities – legal entities and natural persons – entrepreneurs. Of the 65 laws that establish financial responsibility, only 6 contain offenses that can be committed by an individual without any special legal status. Financial responsibility does not apply to officials of legal entities. Guilt is a mandatory feature of the subjective side of the investigated offenses. The presence of guilt depends on the subject's awareness of the occurrence of circumstances with which the law associates the occurrence of an obligation, the failure of which results in financial responsibility. Guilt is excluded if the subject was deprived of the objective opportunity to take measures to prevent the offense from occurring, or if he took all the measures dependent on him. A significant part of the investigated offenses

can be committed both intentionally and carelessly. The general object of these offenses is social relations protected by the norms of public law. 16 groups of social relations, which are the generic objects of these offenses, have been established. A mandatory feature of the objective side of offenses is an illegal act (action or inaction). The vast majority of offenses are formal, but there are material offenses. In some cases, the place where the offense was committed is also important for qualification.

Key words: administrative and economic sanctions, composition of the offense, financial responsibility, guilt, object of the offense, objective side, subject of the offense, subjective side.

Література

1. Штанько А.О. Правопорушення як вид правової поведінки: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н., спец. 12.00.01. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 2009. 19 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2009/09saovpp.zip.
2. Каленіченко Л.І. Загальнотеоретична характеристика підстав юридичної відповідальності. Право і безпека. 2016. № 4 (63). С. 20–24. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9453c955-3b5f-4f4b-ab80-7bfd583b3c89/content>.
3. Комлик В.В. Склад правопорушення: теоретичні підходи та практичні виміри: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н., спец. 12.00.01. Київ: Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «Крок», 2017. 18 с. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/komlyk_2017-aref.pdf.
4. Белікова О.В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. Держава та регіони. Серія: право. 2013. № 3 (41). С. 22–28. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2013/6.pdf.
5. Трипольська М.І. Особливості закріплення суб'єктивної сторони податкового правопорушення в Податковому кодексі України. Держава та регіони. Серія: право. 2014. № 2 (44). С. 56–60. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2014/12.pdf.
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n380>.
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
8. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2735-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text>.
9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
10. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20 лютого 2003 року № 549-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-IV#n278>.
11. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
12. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

